

ՀՀ Գիտությունների Ազգային Ակադեմիա
Արևելագիտության ինստիտուտ

Институт востоковедения НАН РА / Institute of Oriental Studies NAS RA

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ԱՐԵՎԵԼԱՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ
ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված

ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի Քրիստոնյա Արևելքի
բաժնի ստեղծման 40-ամյակին և նրա հիմնադիր, պրոֆեսոր
Պարույր Մուրադյանի մահվան 5-րդ տարելիցին
Երևան, 12-13 դեկտեմբերի, 2016

ՁԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՁԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐԻ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

**АРМЕНИЯ И ВОСТОЧНОХРИСТИАНСКАЯ
ЦИВИЛИЗАЦИЯ**

Международный симпозиум, посвященный
40-летию создания Отдела Христианского Востока Института
востоковедения НАН РА и 5-й годовщине смерти его
основоположника, профессора Паруйра Мурадяна
Ереван, 12-13 декабря, 2016

ДОКЛАДЫ И ТЕЗИСЫ ДОКЛАДОВ

**ARMENIA AND ORIENTAL CHRISTIAN
CIVILISATION**

International Conference dedicated to the
40th anniversary of the Department of Christian Orient at the Institute of
Oriental Studies, NAS RA and in memoriam to its founder
Prof. Paruyr Muradyan (1933-2011)
Yerevan, 12-13 December 2016

PAPERS AND ABSTRACTS OF PAPERS

Երևան Երևան Yerevan – 2016

ՀՏԴ 94(479.25):008:81:27
ԳՄԴ 63.3(5Հ)+71+81+86.37
Հ 247

Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության եւ հասարակական գիտությունների
բաժանմունքի բյուրոյի եւ ՀՀ ԳԱԱ Արեւելագիտության ինստիտուտի
գիտական խորհրդի որոշմամբ

Մեկենասությամբ՝ «Փյունիկ» բարեգործական հիմնադրամի

Խմբագրական հանձնախումբ՝

Ա. Հակոբյան, Ա. Բոզոյան, Ռ. Մաֆրաստյան

Հ 247 **«Հայաստանը եւ արեւելաքրիստոնեական քաղաքակրթությունը»:**
ՀՀ ԳԱԱ Արեւելագիտության ինստիտուտի Քրիստոնյա Արեւելքի
բաժնի ստեղծման 40-ամյակին եւ նրա հիմնադիր, պրոֆ. Պարույր
Մուրադյանի մահվան 5-րդ տարելիցին նվիրված Միջազգային
գիտաժողով (դեկտեմբերի 12-13, 2016 թ.): Զեկուցումներ եւ զեկու-
ցումների դրույթներ: Երեւան: ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատա-
րակչություն, 2016. - 224 էջ:

Ժողովածուն ընդգրկում է 2016 թ. դեկտեմբերի 12-13-ին Երեւանում կայա-
ցած «Հայաստանը եւ արեւելաքրիստոնեական քաղաքակրթությունը» միջ-
ազգային գիտաժողովի նյութերը: Դրանք նվիրված են հայ-բյուզանդական եւ
հայ-ասորական պատմա-մշակութային առնչություններն իբրեւ արեւելա-
քրիստոնեական քաղաքակրթության կարեւորագույն դրսեւորում, հայ-վրա-
ցական եւ հայ-ադուանական պատմա-մշակութային առնչությունների
(Կովկասյան մշակութային աշխարհ), հայ եւ արեւելաքրիստոնեական մա-
տենագրությանը, վիմագրությանը, արվեստին եւ ճարտարապետությանը:

Նախատեսվում է հայագետների եւ ընթերցող լայն շրջանակի համար:

ՀՏԴ 94(479.25):008:81:27
ԳՄԴ 63.3(5Հ)+71+81+86.37

ISBN 978-5-8080-1258-5

© ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն, 2016

Հայկական միջնադարյան եկեղեցիների ներքին հորինվածքի մի քանի առանձնահատկությունների հարցի շուրջ

Միջնադարյան հայկական արվեստին նվիրված ուսումնասիրությունների գերակշռող մեծամասնությունը վերաբերում է եկեղեցական ճարտարապետությունը: Այնուամենայնիվ այդ ոլորտում կան խնդիրներ, որոնք մշտապես շրջանցվել կամ անտեսվել են հետազոտողների կողմից: Խոսքը եկեղեցու ներքին տարածքի կազմակերպման որոշ առանձնահատկությունների մասին է, մասնավորապես՝ նրա կարեւորագույն եւ սրբազան հատվածի՝ խորանի: Վերջինս, կապվելով Քրիստոսի երկրորդ գալստյան եւ մարդկություն փրկության գաղափարի հետ, ինչպես նաեւ հանդիսանալով խորհրդանշական Զոհի մատուցման՝ Հաղորդության վայր, որոշիչ նշանակություն է ստացել ե՛ւ ծիսակարգի կազմակերպման, ե՛ւ խորանի ճարտարապետական հորինվածքի ձևավորման հարցում:

Հայկական միջնադարյան եկեղեցիների խորանի հորինվածքային տարրերի վերլուծությունը ի հայտ է բերում հետաքրքիր եւ տարատեսակ լուծումներ, որոնք, անկասկած, պայմանավորված էին որոշակի ավանդույթով կամ կանոնով, ինչն առհասարակ հատուկ էր միջնադարյան մշակույթին: Մենք կանդրադառնանք հայկական արվեստի երեք կարեւորագույն դարաշրջաններին՝ է, Ժ-ԺԱ եւ ԺԳ դարերին, ինչպես նաեւ այդ դարաշրջանները ներկայացնող մի շարք հայտնի հուշարձաններին:

Եկեղեցու արեւելյան հատվածի հիմնական բաղկացուցիչ մասերն են ավագ խորանն ու ավանդատները, որոնք հատուկ են բոլոր քրիստոնեական եկեղեցիներին: Այլ հարց է դրանց հորինվածքային առանձնահատկությունները՝ ձևեր, կապը եկեղեցու այլ հատվածների հետ, լրացուցիչ տարրերի առկայությունը: Ուսումնասիրությունը շրջանակներում մենք առանձնացրել ենք մի քանի նման «հանգուցային» տարրեր:

Եկեղեցու ներքին հորինվածքի առանձնահատուկ տարրերից են սուլեան (հին եբր.՝ *sollia*՝ բարձր տեղ, բեմ, լատ. *solum*՝ գահ) եւ բեմը (հուն. Βήμα – ամբիոն կամ *περατιον* – սրբազան վայր): Սուլեան կարեւոր դեր է կատարում ուղղափառ՝ բյուզանդածես եկեղեցիներում՝ հանդիսանալով կապող օղակ խորանի եւ աղոթասրահի միջեւ, այն քողարկված չէ պատվարով կամ խորանակալով, ուստի այստեղ են կանգնում հոգեւորական-

ները՝ հավատացյալներին դիմելիս: Կարեւորելով սուեայի դերը եկեղեցու հորինվածքում՝ Սուփրոնիոս Երուսաղեմցին այն անվանում էր «Տրե գետ», որը բաժանում է խորանը աղոթասրահից՝ երկնայինը երկրայինից:

Սուեայի գոյությունը հայկական եկեղեցական կառույցներում կարելի է տեսնել է դարի մի շարք եկեղեցիների օրինակով (Կողբի Սբ. Ստեփանոս, Եղվարդի բազիլիկ, Արուճի տաճար): Այդ եկեղեցիներում ակնհայտ երեւում է այս հատվածի հետագայում վերակառուցված լինելը: Նույնը կարելի է ասել բուն խորանի՝ բեմի մասին: Հուշարձանների քննությունը ցույց է տալիս, որ է դարի եկեղեցիները, որպես կանոն, ունեցել են ցածր բեմ, որոնք հետագա դարաշրջանում, հավանաբար՝ հետարաբական շրջանում բարձացվել են: Այս փաստը վկայում է տարբեր դարաշրջանների ծիսակարգի էական տարբերութունների, իսկ ձեւափոխման անհրաժեշտությունը՝ տեղական, ազգային ավանդույթների ձեւավորման մասին: Երբ հայկական ավանդույթում հաստատվում են բարձր բեմերը, սուեան կորցնում է իր նշանակութունը: Սակայն այս փոփոխութունները չեն վերաբերում հայ-քաղկեդոնական եկեղեցիներին, որտեղ թե՛ Ժ, թե՛ ԺԳ դարերի կառույցներում կարելի է տեսնել նույն ցածր բեմը (Օշքվանք, Իշխան, Ախթալա, Կիրանց, Քոբայր)՝ պայմանավորված այս համալսելիս հատուկ ծիսական ավանդույթով, որը փաստորեն հին ավանդույթի շարունակութուն պետք է համարել:

Հորինվածքի մյուս կարեւոր տարրն է սինթրոնը (հուն. Συναξάριον – նստարան կցազահ): Հայկական վաղ եկեղեցիներում սինթրոններ եղել են եւ դրանք իրենց ձեւով նույնանում են բյուզանդական օրինակներին՝ ներկայացնելով մեկից երեք աստիճան ունեցող քարե ելուստ՝ նստարան՝ ձգված խորանի պատի երկայնքով: Ինչպես սուեան, այնպես էլ սինթրոնը կիրառվել է վաղմիջնադարյան հայկական եւ այսրկովկասյան մի շարք եկեղեցիներում (Ոսկեպար, Պտղնի, Զվարի, Ատենի, բոլորը՝ է դար), ինչպես նաեւ ԺԳ դարի հայ-քաղկեդոնական եկեղեցիներում (Ախթալա, Բզավոր):

Հաջորդ կարեւոր տարրը, որն անմիջական կապ ունի ծիսակարգի հետ, պատվարն է (հուն. τέμπλον – խորանի պատ): Պատվարը ներկայացնում է ոչ բարձր սիմվոլիկ պատ, որը մասամբ ծածկում է խորանը եւ եզրավորում այն: Գործառույթի առումով պատվարը նմանվում է սուեային՝ բաժանարար սահման հանդիսանալով սրբազան տարածքի՝ խորանի եւ աղոթասրահի միջեւ: Պատվարը նույնպես բյուզանդաձեւ եկեղեցիների կարեւոր եւ պարտադիր մասն է եւ կիրառվում է մինչ այսօր (ռուսական եկեղեցում այն վերածվել է խորանակալի): Ընդհանուր առմամբ

պատվարը «խորթ» է հայկական եկեղեցուն, բայց եւ այնպէս նրա կիրառման վկայութիւնները կան մի շարք վաղմիջնադարյան եկեղեցիներում (Զվարթնոց, Ոսկեպար, Պտղնի): Պատվարի դեպքում էլ կարելի է ենթադրել, որ բեմի բարձրացման արդյունքում պատվարը կորցրել է իր նշանակութիւնը:

Եկեղեցու ներքին կառուցվածքի կարեւոր հանգույցներից է խորան – ավանդատուն – աղոթասրահ կապը: Ուսումնասիրութիւններից պարզ է դարձել, որ մի շարք հայկական եկեղեցիներում խորանը անպայմանորեն կապվում է հյուսիսային ավանդատան հետ (երբեմն երկու ավանդատների հետ), որը հորինվածքային եւ գործառութային (Ֆունկցիոնալ) առումով հարում է բյուզանդական ավանդույթին: Խորանի վերոնշյալ հատվածների հորինվածքային կապն առկա է մի շարք վաղմիջնադարյան եկեղեցիներում (Դվինի Մայր տաճար, Կոչի Սբ. Ստեփանոս), ինչպէս նաեւ գրեթէ պարտադիր պայման է ու տարբերակող նշան հետագա դարաշրջանների հայ-քաղկեդոնական եկեղեցիների համար (Օչքավանք, Հոռոմոս, Բատրիկյան, Ախթալա, Խուճապ, Տիգրան Հոնենց):

Հաշվի առնելով հայկական եկեղեցիների խորանի հորինվածքային տարբերութիւնները, որոնք անկասկած պայմանավորված են ծիսակարգով հարկ ենք համարում նշել, որ Հայոց եկեղեցու ծեսի կարգի եւ կառուցվածքի մասին տեղեկութիւններ մեզ չեն հասել: Իհարկէ, կան Ստեփանոս Սյունեցու («Մեկնութիւն ժամակարգութեան»), Խոսրով Անձեւացու («Մեկնութիւն պատարագին»), «Մեկնութիւն ժամակարգութեան»), Ներսէս Լամբրոնացու («Մեկնութիւն պատարագին») երկերը: Կան նաեւ Մաղաքիա Օրմանյանի «Ծիսագիտութիւն» եւ «Ծիսական բառարան» աշխատութիւնները: Սակայն նշված աշխատութիւնները հիմնականում բովանդակում են ժամերգութիւնի ժամանակ հնչեցվող ճառեր, աղոթքներ եւ ավելի շուտ հանդիսանում են գործնական ուղեցուցյներ հոգեւորականների համար, այլ ոչ թէ լուսաբանում ծեսի կառուցվածքն ու ձեւավորման պատմութիւնը: Այս պարագայում տեղեկութիւն միակ աղբյուրը Հենց միջնադարյան եկեղեցու ներքին կառուցվածքն է, որը կարող է մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւն եւ լուսաբանման:

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ի Թ Յ Ո Ի Ն

Աթալյան Տարեհիկ – Սմբատ Սպարապետը եւ «Տարեգրքի» հեղինակային պատկանելության հարցը	3
Аликберов Аликбер, Мудрак Олег – Эрети и Баласакан: К проблеме этнической составляющей пограничья восточнохристианского мира	8
Айтберов Тимур – Армянский фактор в истории средневековой аварской государственности (Второе Албанское царство)	15
Ավանեսյան Լիլիա – Հիշատակագրությանը եզակի <i>հոյրան</i> գորգը	31
Аревшатын Анна – Отражение взаимосвязей армянской и византийской музыкальных культур в сочинениях Григора Магистроса (X-XI вв.)	34
Բոբոխյան Արսեն – Ակադեմիկոս Նիկողայոս Մառի անտիպ ժառանգության ներուժը Հին Հայաստանի նյութական մշակույթի հետազոտման գործում.....	42
Բոզոյան Ազատ – Արշակունիների հարստությունը քրիստոնեական արժեքների համակարգում.....	48
Բրուտեան Գրիգոր – Հայկական խոյակերպ ու ձիակերպ տապանաքարերը եւ դրանց առնչութիւնը Հայոց հին տիեզերական ու տոմարական պատկերացումների հետ.....	61
Գրիգորյան Ավետիս – Նոր հետազոտություններ Սոթքում եւ <i>Չառլթոն</i> կայան-քարավանատան տեղադրության խնդիրը	66
Դարբինյան Ասյա – Ժամանակակից վրացերենի նախաբայերով (պրեվերբերով) կազմությունների հայերեն համարժեքները	72
Թարումյան (Հակոբյան) Ռուբեն – Սեւ ծովի հարավ-արեւելյան ափի տեղանունները ըստ Արրիանոսի եւ Պետրինգերյան քարտեզի	73
Թորոսյան Վահե – Տրդատ Գ-ի 324-325 թթ. արշավանքները հյուսիսկովկասյան լեռնականների դեմ եւ Սասանյան Պարսկաստան	82
Туманян Тигран – Армяне и средневековый Иерусалим: на перекрестках религиозной жизни и культуры	85

Жамкочян Арутюн – Апокрифический сюжет в Самаритянской книге Иисуса сына Навина и эпизод армянского эпоса "Давид Сасунский"	87
Хапизов Шахбан – Примеры грузинской эпиграфики из Хунзаха (Дагестан)	92
Խառատյան Հրանուշ – 1949 թ. հունիսի 14 հայկական տեղահանության/աքսորի որոշումների, հրամանների, քսորավորների «մեղադրանքի», քանակի, ծրագրված քսորավայրի եւ գործնական գործողությունների հարցի շուրջ.....	101
Խորիկյան Հովհաննես – Իրանի քրիստոնյա եկեղեցին Խոսրով Բ Ապրվեզի գահակալության շրջանում (591-628)	104
Košťálová Petra – Travels and Chronicles of Simeon of Poland: Perspectives of Further Research	107
Շոստիկյան Քրիստինե – Հայոց վանքերի անվանումները պարսկերեն վավերագրերում	112
Հակոբյան Զարուհի – Հայկական միջնադարյան եկեղեցիների ներքին հորինվածքի մի քանի առանձնահատկությունների հարցի շուրջ ..	117
Հակոբյան Հայկ – Խորանաշատի վանքը իբրև Արցախի կրոնա-քաղաքական ու մշակութային կյանքի վառ վկա (ըստ ձեռագրերի եւ նորահայտ վիմագրերի)	120
Հմայակյան Հասմիկ – Հին արեւելյան սիմվոլիկական «Նռան գույնը» ֆիլմում	123
Гушян Лусине – Джульфа и армянская община Новой Джульфы (по материалам экспедиции Смбата Тер-Аветисяна).....	127
Սաթեղուսյան Արթուր – Զ-Է դարերի հայ-բյուզանդական հարաբերությունները եւ դրանց ազդեցությունը Հայոց Եկեղեցու դավանաբանական դիրքորոշման վրա	133
Маилян Бениамин – Понтийская (Колхидская) контактная зона	136
Սարգսյան Հայրապետ – Կիլիկյան Ժամանակագրությունը հայ-վրաց-մոնղոլական հարաբերությունների մի դրվագի մասին (ԺԴ դարի առաջին կես).....	152
Марзоев Ислам-Бек – Тагаурские алдары – потомки армянского царского дома	156
Մելիքյան Լիլիթ – Վիրահայոց թեմի սահմանները ԺԲ-ԺԳ դարերում ...	164

Մելիքյան Կարինե – Կրկին Թեոդորոս Սոպուեւտացու վարդապետության շուրջ Հայոց հետ Պրոկղ Կոստանդնուպոլսեցու եւ Ալկակ Մելիտինացու վարած դավանաբանական թղթակցության մասին	165
Միրիջանյան Դիաննա – Վերապրուկային երեւոյթները վաղ քրիստոնեական թաղման ծեսում.....	167
Միքայելյան Լիլիթ – «Ծաղկած» կենդանիները Հայաստանի միջնադարյան քանդակում. սասանյան նախատիպերը եւ զուգահեռները այլ մշակույթներում	171
Մխիթարյան Գոհար – Ստ. Բուռնաշեւի «Նկարագրություն Պարսկաստանում Ադրբեյջանական նահանգների...» երկը՝ Այսրկովկասի ԺԸ դարի պատմության աղբյուր	174
Յակոբեան Ալեքսան – Բուն Աղուանքի Վաչագան Բ արքայի «Բարեպաշտ» կերպարի կերտումը.....	183
Շահինյան Արսեն – Ժառանգական իշխանությունների կազմավորումը Քրիստոնյա Կովկասում բյուզանդա-պարսկական վերջին պատերազմների պայմաններում	194
Շամալյան Նարինե – Ուզունդարա մենապարը. պատմա-ազգագրական ուսումնասիրության փորձ	204
Միմոնյան Հակոբ – Աղցքի եկեղեցու թվագրության շուրջ	209
Քերթմենցյան Դավիթ – Զվարթնոցի տաճարը ուշ անտիկ եւ վաղ քրիստոնեական կենտրոնագմբեթ հորինվածքների համատեքստում	215
Համառոտագրությունների ցանկ	217
Բովանդակություն	218
Contents	221

CONTENTS

Atayan Tatevik – Smbat the Constable and the Authorship Problem of the Chronicle (<i>Arm.</i>)	3
Alikberov Alikber, Mudrak Oleg – Hereti and Balasakan: To the Ethnic diversity of the borderlands of Eastern Christianity (<i>Rus.</i>)	8
Aytberov Timur – Armenian factor in the history of medieval Avar state (Second Albanian kingdom) (<i>Rus.</i>)	15
Avanesyan Lilia – Carpet <i>Khoran</i> with a commemorative inscription (<i>Arm.</i>)	31
Arevshatyan Anna – The Reflection of Connections of Armenian and Byzantine Musical Cultures in the works of Grigor Magistros (10 th -11 th centuries) (<i>Rus.</i>)	34
Bobokhyan Arsen – The potential of unpublished heritage of acad. Nikolay Marr for investigation of the material culture of Ancient Armenia (<i>Arm.</i>)	42
Bozoyan Azat – Interpretation of the Arsacid Dynasty in medieval Armenian historiography (<i>Arm.</i>)	48
Brutyan Grigor – Armenian horse-shaped and ram-shaped tombstones and their relation with the oldest Armenian cosmic and calendric conceptions (<i>Arm.</i>)	61
Grigoryan Avetis – New researches in Sotk ⁴ and the problem of localization of the station-qaravansarai <i>Zautis</i> (<i>Arm.</i>)	66
Darbinyan Asya – The Armenian equivalents for formations of modern Georgian proverbs (<i>Arm.</i>)	72
Tarumyan Ruben – Placenames of the southeastern coast of the Black Sea by Arrian and Tabula Peutingeriana (<i>Arm.</i>)	73
Torosyan Vahe – The Invasions of Trdat the III against North Caucasian Mountaineers and Sasanid Iran in 324-325 AD (<i>Arm.</i>)	82
Tumanyan Tigran – The Armenians and the medieval Jerusalem: at the crossroads of religious life and culture (<i>Rus.</i>)	85
Zhamkochyan Harutyun – An apocryphal story in Samaritan Arabic Liber Josuae and an episode in Armenian epic «David of Sasun» (<i>Rus.</i>)	87
Khapizov Shakhban – Examples of the Georgian epigraphy from Khunzakh (Dagestan) (<i>Rus.</i>)	92
Kharatyan Hranush – About numbers, contingent and special settlements of the Armenians deported on June 14, 1949 as planned in the deportation decisions and decrees and as actually implemented (<i>Arm.</i>)	101
Khorikyan Hovhannes – Iranian Christian Church during the reign of Khusraw II Abrvēz (<i>Arm.</i>)	104

Košťálová Petra – Travels and Chronicles of Simeon of Poland: Perspectives of Further Research (<i>Engl.</i>).....	107
Kostikyan Qristine – The names given to the Armenian monasteries in the Persian documents (<i>Arm.</i>).....	112
Hakobyan Zaruhi – To the issue of certain features of the interior space of medieval Armenian churches (<i>Arm.</i>).....	117
Hakobyan Hayk – Khoranashat monastery as bright witness of Artsakh's religious-political and cultural life (on the basis of manuscripts and newly discovered lapidary inscriptions) (<i>Arm.</i>).....	120
Hmayakyan Hasmik – The old orient symbolism in "The color of pomegranate" movie (<i>Arm.</i>)	123
Ghushchyan Lusine – Julfa and Armenian community of New Julfa (based materials of expedition of Smbat Ter-Avetisian) (<i>Rus.</i>)	127
Matevosyan Artur – The Armenian-Byzantine relations in 6 th -7 th centuries and their influence on the dogmatical position of the Armenian Church (<i>Arm.</i>).....	133
Mailyan Benjamin – Pontic (Colchic) contact zone (<i>Rus.</i>)	136
Margaryan Hayrapet – The Cilician Chronicle about one episode of the Armenian-Georgian-Mongolian relations (first half of the 14 th century) (<i>Arm.</i>)	152
Marzoev Islam-bek – Tagaurian Aldar – the descendants of the Armenian king's house (<i>Rus.</i>)	156
Melikyan Lilit – The borders of the Georgian diocese of the Armenian Church in the 12 th -13 th centuries (<i>Arm.</i>)	164
Melikyan Karine – The dogmatic letters exchanged between the Proclus of Constantinople, the Akakius of Melitine and the Armenians about the doctrine of Theodore of Mopsuesta (<i>Arm.</i>).....	165
Miridjanyan Dianna – Hangover phenomenons in the early medieval burial ritual (<i>Arm.</i>)	167
Miqaelyan Lilit – «Flourished» animals in the medieval Sculpture of Armenia. Sasanian prototypes and parallels in the other Cultures (<i>Arm.</i>)	171
Mkhitaryan Gohar – The work of Stepan Burnashev "The description of the Adrebidjanian provinces in Persia" as the source of the history of Transcaucasia in 18 th century (<i>Arm.</i>)	174
Hakobyan Aleksan – Creation of a «Pious» image of Albanian king Vachagan II (<i>Arm.</i>)	183
Shahinyan Arsen – Creating of the Hereditary Principalities in the Christian Caucasus in the conditions of the Byzantine-Persian last wars (<i>Arm.</i>)	194
Shamamyanyan Narine – Uzundara solo dance: An attempt of a historical-ethnographical research (<i>Arm.</i>).....	204

Simonyan Hakob – About the dating of Aghcq's church (<i>Arm.</i>).....	209
Kertmenjyan David – The Zvartnots cathedral in the context of late antique and early medieval architectural parallels (<i>Arm.</i>)	215
Abbreviations list	217
Contents (<i>Arm., Rus. Engl.</i>)	218
Contents (<i>Engl.</i>)	221